

amelyeket mindenkinek figyelembe kellene venni keresztnévválasztáskor. Főként a családnévvel való együtthatásra térnek ki. Azután szólnak a mintaképekről, az idegen hatásokról, névcserékről, kettős keresztnevekről stb. A keresztelési, névadási ceremónián túl bemutatják a ma szokásos névnapi köszöntéseket, névünnepléseket, ajándékozási szokásokat, s szép, gazdag válogatást adnak névnapi köszöntőkből. Bőséges irodalomjegyzék zárja a kötetet.

Természetesen minden egyes névről nem írhattak a szerzők, mert tucatnyi kötetbe sem fért volna el ily részletességgel megírt névismertetésük. A közölt 85 névcikk azonban sokkal több nevet jelent, hiszen a rokon nevek is bekerültek némelyikbe (mások esetében – Anna, Anikó, Anita; Gergely, Gergő – külön cikket kaptak), s megsokszorozódik az ismertetett nevek száma. Persze hogy akkor sem sok, s válogatni kellett, mit vegyenek föl, mit hagyjanak ki. Ez lehetett a legnehezebb, s mindenki beleköthet, aki akar. Főleg azt kifogásolhatja valaki, hogy ez vagy az a név miért maradt ki (különösen ha véletlenül a saját neve az). Ez semmiképp sem jogos, hiszen akkor azt is meg kellene mondania, hogy mit lehetett volna kihagyni. Ilyen pedig nincs (legföljebb össze lehetett volna vonni a fönti félét). A válogatás mindig és mindenki számára szubjektív, ez természetes. A nevek kiválasztása viszont ebben a kötetben minden szubjektivitása ellenére kielégíti az átlagolvasót éppen úgy, mint a nevekkel foglalkozó szakembert. A könyv tehát elérte célját: mindenki számára tudott újat adni érdekesen, olvasmányosan, tudományos igényvel. Mind a magyar névtudomány, mind pedig az ismeretterjesztés sokat nyert a megjelentetésével.

HAJDÚ MIHÁLY

Dénes Wildner: Ortslexikon der ehemaligen Gebiete des historischen Ungarns. Band I. Das Namenmaterial der Komitate im 20. Jahrhundert/A történelmi Magyarország egykori területeinek helynévtára. I. kötet. A vármegyék névanyaga a 20. században. Mit 31 Karten/31 térképpel. Bearbeitet von/Sajtó alá rendezte Ralf Thomas Göllner. Verlag Ungarisches Institut München 1996. – Studia Hungarica 44. Schriften des Ungarischen Instituts München.

Dénes Wildner: Ortslexikon der ehemaligen Gebiete des historischen Ungarns. Band II.

Register/A történelmi Magyarország egykori területeinek helynévtára II. kötet. Névmutató. Zusammengestellt von/Összeállította Ralf Thomas Göllner. Verlag Ungarisches Institut München 1998. – Studia Hungarica 45. Schriften des Ungarischen Instituts München.

Újabb művel, pontosabban két kötettel gyarapodott azoknak a könyveknek a sora, amelyek a történelmi Magyarország hivatalos helyneveivel foglalkoznak. E művek között klasszikusnak számít Lipszky János „Repertorium locorum”-a (I–II., 1808.) és a Fényes Elektől összeállított „Magyarország geographiai szótára” (I–IV., 1851). Ezeket követik az 1863-tól rendszeresen megjelenő helységnévtárak (melyeket általában népszámlálásokat követően publikáltak). Ezek közül az utolsó, mely még a trianoni határok meghúzása előtt jelent meg, 1913-ban hagyta el a nyomdát, de a későbbi évek névtárai is felsorolják az elcsatolt területek helységeinek hivatalos nevét mind magyarul, mind az illető állam nyelvén.

Ezeknek a műveknek a sorába illeszkedik Dénes Wildner munkája is. A Helynévtár – miként a címben is áll – nem a teljes egykori Magyarország helyneveit tartalmazza, hanem csak azokat, amelyek a trianoni békeszerződés következtében Magyarországtól elcsatolt területeken fekvő településeket jelölik (továbbá az a három Pozsony környéki község is szerepel a kötetekben, amelyeket a II. világháború után juttattak Csehszlovákiának).

A szerzőt elsősorban az ösztönözte munkájára, hogy a 20. század elejétől az érintett területek településeit, melyek több néven is szerepeltek, azonosítani lehessen, s ezáltal településtörténeti összefüggések is megállapíthatók lehessenek.

Ha ehhez hozzávesszük a két világháború közötti, illetve az azutáni időben történt önállósulásokat, akkor a feldolgozott helységek száma 10 939 – óriási szám, de ennél is nagyobb a névadatok száma: ez meghaladja a 47 000-et.

A Helynévtár két kötetből áll, mindkettőben németül és magyarul olvashatjuk az egyes kifejtő, magyarázó részeket. Az I. kötet elején tájékoztatást kapunk többek között a vármegyékről, a helységekről, a névváltozatokról, a német helynevekről és a forrásokról általában, továbbá a cirill betűk transliterációját is itt találjuk.

A Használati útmutató-t a Rövidítésjegyzék nyitja, ezt követik a Magyarázatok. Ez a rész példákkal mutatja be azt, hogy az adattárban szereplő egységeket hogyan kell értelmezni. Mivel a helynévtár a feltárt időszakban használatban volt összes magyar és idegen nyelvi írásbeli változatot, valamint a közigazgatási egyesítéseket és elválasztásokat is közli, az olvasónak célszerű a mű használata előtt ezt a néhány lapot alaposan tanulmányozni, mert jó eligazítást kap az egyes helynevek vonatkozásában.

Az I. kötet 47–51. lapján két statisztikai táblázatot találunk. Az első címe: A Magyar Királyságtól elcsatolt községek 1918. október 31-i, valamint az 1919 és 1990 közötti közigazgatási önállósulások statisztikája. Ebből a táblázatból kiolvashatjuk, hogy pl. az egykori Csongrád vármegyéből összesen 1 település (nevezetesen *Horgos*) került át Szerbiába, az egykori Nyitra vármegye 417 települése (gyakorlatilag az egész vármegye) Szlovákia része lett, az egykori Vas vármegye 195 települése Ausztriához, 122 pedig a mai Szlovéniához csatoltatott. A második táblázat címe: A közigazgatási változások statisztikája (1900–1990). Ebben az egykori vármegyék városainak és községeinek, illetve az új községek és helységek számszerű változásairól kapunk információkat.

A Forrásjegyzék (I., 53–59) az általános vonatkozású (főleg a mindenkori magyar államot érintő) rész után az egyes utódállamok statisztikai kiadványainak és helynévtárainak az adatait adja meg.

A Helynévlexikon I. kötetének törzsanyaga a 61. és 607. lap között található: ez tartalmazza megyénként a hatalmas névanyagot. Az egyes községek szócikkeinek az élén az 1918-ig érvényes utolsó hivatalos magyar helységnév áll, ezután szögletes zárójelben a különféle magyar névváltozatok állnak; ezt követik az utódállamok fennhatósága alatt használt nevek, a ma is használatban levők félkövérrel vannak szedve. Egyes községek szócikkeinek végén német helyneveket is találunk (l. még alább).

Az első kötetet a 609–644. lapig terjedő részen található vármegyei térképek zárják. Ezek bemutatják az egykori járásbeosztást, és különféle jelekkel utalnak arra, hogy mely városok voltak törvényhatósági joggal felruházva, illetve melyeknek volt rendezett tanácsuk. A kötet hátsó borítójára ragasztva pedig a történelmi Magyarország 1905-ös átnézeti térképét is megtaláljuk.

A mű első kötetének általános bemutatása után néhány megjegyzés. A megyék sorrendje a megfogalmazás szerint „az országrészek... – földrajzi és politikai adottságokkal alátámasztott – történeti felosztásának felel meg” (32). Ez éppen-séggel lehetséges is, és a „Duna jobb partja”, a „Tisza-Maros szöge” egység esetében teljesen egyértelmű is. Ám meddig tart a „Duna bal partja”, a „Tisza jobb partja”? Heves megye szerintem ez utóbbihoz jobban tartozhat, mint a „Duna-Tisza köze” területhez. Úgy gondolom, hasznos lett volna a megyéket ábécérendben is felsorolni, hiszen így sokkal könnyebb őket megtalálni. A tartalomjegyzékben a megyék felsorolásánál (és az egyes megyék anyagát tárgyaló részek elején is) kétféle utalás található, pl.: 1) Tolna vármegye – ma Magyarországon (hiszen semmilyen formában nem érintette az elcsatolás), 2) Árva vármegye – ma Szlovákiában (hiszen az egész megye Szlovákiához került). Szerintem kellene egy harmadik minősítés is az olyan megyékre amelyeknek csak egy része került idegen állami fennhatóság alá, pl. így: Komárom vármegye – ma r é s z b e n Szlovákiában.

Az I. kötet 165. lapján található 249-es sorszámmal *Nyitrabajna*, melynek a helynévtár szerint a német neve *Kriecker-Hau*. Ez utóbbit azonban nem tartalmazza az 1994-es Szlovákia-térkép, és a FNEsz⁴ sem utal rá. Viszont ugyanazon a lapon a 250. település *Nyitrabánya*, ennek német neve *Kriegerhaj*. Csak az itteni adatokat látva úgy tűnik – valamikor, valahol – valamilyen téves azonosítás történetelt: a magyar *bajna* és *bánya* idegen anyanyelvűek számára könnyen összetéveszthető alakok, ami azt indukálhatta, hogy a jelentősebb *Nyitrabánya* német nevének korábbi írásos változatát ráruházzák a tőle mintegy 70 km-re nyugatra fekvő, tehát egyáltalán nem érintkező településre. Érdemes volna kinyomozni, hogy mi a valóság ebben a kérdésben.

A német neveknél maradva: a kötet szerkesztői azt írják, hogy a jelenleg használatos német neveket közlik, de ez is 1910-re vonatkozik. Úgy vélem, a megadottak közül ma már sokat bizony egyáltalán nem használnak, és mivel egyébként is közel kilenc évtizeddel (sőt egyes esetekben akár 140 évvel ezelőtti) adatokat közül, ezeket a neveket aligha kezelhetjük minden tekintetben élő anyagnak. Ám mégsem tanulság nélküli a német nevek közlése, mert ebből mindenféleképpen következtethetünk településtörténeti tényekre, vagyis arra: a történelmi Magyarországnak mely területein éltek nagyobb tömegben németek, mennyire vettek részt a

névadásban. Természetesen viszonylag kevés településnek van német neve a mai ukrainai területeken az egykori Bereg és Ung vármegyében, pl.: *Bárdháza ~ Barthausen*, *Beregszász ~ Lampertshaus*, illetve *Köblér ~ Köbler*, *Ungvár ~ Unghvar*. Am Máramarosban már lényegesen magasabb ezek száma: *Irhóc ~ Irholz*, *Királymező ~ Königsfeld*, *Középpapsa ~ Mittel-Apsa* stb. Az is természetes, hogy az egykori Szepes, Pozsony (Szlovákia), Szatmár, Beszterce-Naszód, Szeben (Románia), Torontál (részben Románia, részben Szerbia), Vas és Sopron (Ausztria) vármegyében igen sok települést jelölnek meg németül is.

A települések (egykori) etnikai összetételének a hivatalos névhasználatra gyakorolt hatására két példa: az egykori Torontál vármegyének ma Romániában levő két települése románul is hivatalosan *Iohanisfeld* (I, 443. l. 20. *Jánosföldre ~ Johannisfeld*), illetve *Gottlob* (I, 444. l. 26. *Kisőz ~ Gottlob*).

Nyilvánvaló, hogy a helynévjegyzékek jó anyagot szolgáltatnak a névtani nyelvészeti kutatásokhoz is, és a nevek alapján azt is megfigyelhetjük, miként alakul az egyik hivatalos név egy másikká. Megfigyelhetjük a nevek fordítással történő megváltoztatását. Pl. I, 164. l. 232. *Nagyvendég ~ szlovák Velké Hoste*; I, 524. l. 87. *Oláhbükkös ~ román Făget* (a német név azonban érdekes módon *Birkendorf* és *Birkenwald*, vagyis a nyírfa a névadás alapja).

Számos példán láthatjuk azt is, miként adaptálódik egy magyar név (fonetikai átvételként) egy másik nyelvhez, majd hogyan lép ennek helyére egy teljesen más alak, mely már nyomokban sem emlékeztet az egykori hivatalos magyar névhez. Pl.: I, 165. l. 267. *Nyitramalomszeg*: a szlovákban 1927-ig *Malomseg*, 1960-ig *Mlynský Sek* (ez részfordítás), 1960-tól **Lipová**; I, 536. l. 207. *Szászfenes*: a románban 1930-ig *Feneșul săsesc* (ez részfordítás), 1930-tól **Florești** (németül *Fenesch*).

A Helynévtár II. kötete a Névmutatót tartalmazza. Ez egy ilyen jellegű adatközlésben rendkívül fontos, hiszen nélküle csak óriási nehézségek árán lehetne egy-egy nevet annak különféle változataival együtt megtalálni.

A kötet az egyes utódállamok hivatalos nyelve szerint csoportosítva közli a szoros ábécérendbe szedett neveket. Ez alól egy kivétel van – német neveket két helyen találhatunk: egyrészt a ma Ausztriában előforduló német anyagban, másrészt az egykori Magyar Királyság területén használt történeti német helyneveket felsoroló részben (II, 25–64). A névmutató legnagyobb részét természetesen a magyar anyag teszi ki: II, 339–539, ez a kötetnek több mint harmada. A legkevesebb a lengyel anyag (II, 65), összesen 38 tételt tartalmaz, ám ez csak 6 településre vonatkozik. A magyaron kívül a legtöbb adatot a román (II, 67–184) és a szlovák (II, 205–310) névanyagban találjuk, ez is mutatja, hogy mely mai államok területe bővült az egykori Magyarország megyéivel, illetve ezek részeivel.

Összegezve a fentieket, elmondható, hogy jól szerkesztett, pontos, értékes művet vehetnek a kezükbe azok a kutatók, akik településtörténettel, történeti statisztikával vagy névtannal foglalkoznak, hiszen munkájukhoz az ismertett kötetekben feltárt igen gazdag anyag szinte kimeríthetetlen forrást nyújt.

GERSTNER KÁROLY